

הגן העתידי

להיות אני,
להשתייך
ולגלות עולם

הילדות
היא הזמן להיות,
להשתייך

ולגלות את משמעות העולם*

https://www.ecrh.edu.au/docs/default-source/resources/ripd/remote_indigenous_development_package_for_eylf.pdf *

במציאות של שינויים מהירים, חשוב להכיר במשמעות ובחשיבות של הכאן ועכשיו בחיי הילדים; לאפשר הוויה המייצרת משמעות ותכלית ומאפשרת גיבוש זהות של עצמי שלם, המודע ליכולותיו ולתחומי העניין שלו.

להשתייך

בעולם של רשתות חברתיות וריבוי זירות השתייכות, חשוב להיות חלק פעיל ומשמעותי מקבוצה ממשית ומקהילה; לבנות זהות שבה הילדים יודעים למי ולכן הם שייכים.

לגלות עולם

בעולם שבו הידע נגיש לכולם, כל הזמן ובכל מקום, חשוב לספח את השמחה שבגילוי ואת הסקרנות לגלות דברים חדשים על עצמי, על האחרים ועל עובדות החיים, תוך התמודדות עם אתגרים יומיומיים. (Department of Education Australia 2017)

צילום: הגננת אפרת הילדסהיים מגן ספיר בחיפה

מהות הגן העתידי - תפיסת השינוי

תפיסת השינוי מגדירה במדויק את השינוי שאותו מבקש האגף לחינוך קדם-יסודי להוביל בגן העתידי: כיצד תיראה המציאות לאחר השינוי? לאיזו תמונת עתיד אנו מכוונים?

הגן העתידי יאפשר לילדים ולצוות הגן לפתח וליצור את הגן הייחודי שלהם באופן מתמיד, בהתאם למציאות המשתנה, תוך אינטראקציה מיטבית בין כל השותפים, ניצול הזדמנויות מאפשרות וסביבות מגוונות (אנושיות, קהילתיות, פיזיות וטכנולוגיות). תפיסת הגן העתידי מבוססת על **הגישה האקולוגית**, שעל פיה הלמידה והידע האנושיים מתפתחים בהקשרים חברתיים, תרבותיים ופיזיים ובשיתוף פעולה בין בעלי רקע שונה או בין בעלי יכולות או נקודות ראות שונות (ברונפנברג, 1979).

תפיסת הגן העתידי שמה במרכז את חשיבות האינטראקציה בין כל השותפים

הגן העתידי - כי העתיד כבר כאן

הילדים שנולדו אחרי שנת 2010 מכונים דור האלפא. זהו דור טכנולוגי, שאינו מכיר עולם ללא מסכים ורשתות חברתיות. הילדים בדור זה יותר עצמאיים, משכילים ויזמים כתוצאה מנגישותם לידע ולמידע, לאנשים ולמשאבים כבר מגיל צעיר (Fell, 2018). לפיכך, נדרשת **התאמה חינוכית ופדגוגית**, שתתייחס למקומו של **הידע, למיומנויות** הנדרשות בעידן זה ו**לערכים** שלאורם יתחנכו הילדים. עקב כך יזם האגף לחינוך קדם-יסודי במשרד החינוך את מודל הגן העתידי. בבסיס המודל, שיוצג להלן, עומדת ההנחה כי **הגן העתידי** יתבסס על אמונה ביכולתם של הילדים ושל צוות הגן ליזום, להוביל, ללמוד, לחקור וליצור את הגן שלהם, תוך אינטראקציה מיטבית ומתמדת בין כל השותפים.

מירה תורג'מן

מנהלת היחידה לפיתוח פדגוגי, האגף לחינוך קדם-יסודי, משרד החינוך

דיאנה אלדרהיק פילוס

מדריכה ארצית למדע וטכנולוגיה ולחינוך סביבתי, האגף לחינוך קדם-יסודי, משרד החינוך

מיכל ג'ראד

מדריכה ארצית למתמטיקה ובריאות, האגף לחינוך קדם-יסודי, משרד החינוך

(צוות, ילדים, הורים, קהילה) ואת ההקשר הסביבתי (הפיזי והתרבותי) בתהליך **יצירת הגן**. בנוסף, תפיסה זו מדגישה כי תהליך יצירת הגן ייעשה באופן מתמיד ובהתאם למציאות המשתנה. באופן זה ייווצרו דגמים ומודלים הייחודיים לצוותי הגנים, לקבוצת הילדים, למשפחותיהם, למאפייני הקהילה שאלה הם שייכים וכן למרחב הפיזי שבו נמצא הגן. מודלים אלה יתבססו על עוגנים פדגוגיים משותפים מצד אחד (עוגני הגן העתידי) ועל ייחודיות, המתאימה לילדים, לצוות, לקהילה ולסביבה מצד שני.

כבר היום קיימים ופועלים כמה מודלים ברחבי הארץ: גנים הפועלים במרחבים טבעיים (גנים ביער או בים), גנים דיאלוגיים (על פי המודל שפיתחה ד"ר מולי אפרת), גנים בגישת למידה מבוססת פרויקטים (Projects Based Learning - PBL), גנים קהילתיים, מודל 'הגן הזה הוא אני' (מודל שפותח בעיר רמת גן על ידי צוות הפיקוח ובשיתוף הרשות המקומית), גנים יצרניים, גנים דיגיטליים ועוד. תפיסת הגן העתידי מעודדת היווצרותם של מודלים חדשים וכן התאמת מודלים קיימים למרחב החיים הייחודי של כל גן.

בוגרי הגן העתידי - ידע, ערכים ומיומנויות של המאה ה-21

הלמידה בגן נעשית על ידי התנסויות חווייתיות (חלקן מתוכננות, אחרות מזדמנות), כאשר הצוות החינוכי מזהה אירועים בעלי פוטנציאל ללמידה בעת משחק או כל פעילות אחרת של הילדים. הלמידה בגן נעשית במסגרות שונות - במליאה ובמרכזי הגן השונים, בקבוצות קטנות ובעבודה יחידנית - ובצורה אינטגרטיבית. עבודה באופן זה משלבת בין תחומי דעת שונים, בין פעילויות בסביבות שונות, הן בתוך הגן והן מחוצה לו, בין מגוון אמצעי הוראה ובין תחומי ההתפתחות של הילדים. **הלמידה בגן העתידי** שמה במרכז את מעורבות הילדים

בתהליכי הלמידה שלהם, מתבססת על נושאים הנובעים מתחומי העניין שלהם ומתמקדת בשאלות המעסיקות אותם. למידה מסוג זה תקדם **ידע, מיומנויות וערכים** המתאימים למאה ה-21.

ידע

בגן הילדים נחשפים הילדים לעולם הסובב אותם ורוכשים את התשתית הנדרשת להבנת מושגים מופשטים ומורכבים בכל תחומי הדעת והחיים. בגן המסורתי נבע ידע זה בעיקר מתוכניות הלימודים. בגן העתידי יושם דגש על העשרת הידע בתחומים הקרובים לעולמם של הילדים, בהתאם לתכנים המועלים על ידם ונובעים מתחומי העניין שלהם, משאלות המעסיקות אותם ומאירועים מזדמנים המתרחשים בגן.

בשנת 2018 הגדיר ה-OECD (OECD, 2018) ארבעה סוגי ידע הנדרשים לילדים במאה ה-21:

- **ידע בתחומי הליבה** - ידע של מושגים בסיסיים בתחומי הדעת;
- **ידע בין-תחומי** - ידע המאפשר לחצות גבולות תחומי דעת ולחבר ביניהם;
- **ידע תהליכי** - ידע המאפשר הבנה של האופן שבו נעשים דברים, סדרה של פעולות שנקטו כדי להשיג מטרה;
- **ידע עולם** - נושאים הקרובים לעולמם של הילדים.

מיומנויות

בגן רוכשים הילדים מיומנויות המקדמות אותם לקראת חיים יצירתיים והרמוניים בחברה. מיומנויות אלה מסייעות בבניית אישיותם הייחודית, תוך מעורבות ושיתוף פעולה בחברת הילדים, מתן כבוד לשונות ולבחירות שונות של ילדים, והפעלת שיקול דעת בבחירות ובמטרות שמציבים הילדים לעצמם.

ארגון ה-OECD הגדיר גם את המיומנויות הנדרשות לילדים במאה ה-21 (OECD, 2018):

- **מיומנויות קוגניטיביות** - חשיבה

ביקורתית ויצירתית, אוריינויות מרובות¹ (multiple literacies), זיכרון, הבנה ויישום.

- **מיומנויות תוך-אישיות** - זהות עצמית אישית, ויסות עצמי, חוסן אישי ותחושת מסוגלות.
- **מיומנויות בין-אישיות** - אינטראקציות חברתיות, אמפתיה ושיתוף פעולה.

ערכים

החינוך לערכים הוא יעד מרכזי בגן הילדים. במהלך השנות בגן נחשפים הילדים לחברת בני גילם ויוצרים אינטראקציות חברתיות מסוגים שונים. הם לומדים חוקים חברתיים ומפנימים נורמות התנהגותיות מקובלות. מתפתחים אצלם מודעות רגשית ואמפתיה, ערכי מוסר וצדק חברתי, תוך מתן כבוד למשפחה, לקהילה ולמורשת העם והמדינה.

בגן העתידי יושם דגש על:

ערכים חברתיים, דוגמת התנדבות, חוקים חברתיים, הפנמת נורמות התנהגותיות מקובלות, מודעות רגשית ואמפתיה, ערכי מוסר וצדק חברתי; ערכי מורשת קהילתית; ערכים סביבתיים; ערכי מורשת לאומית.

תפיסת הגן העתידי

על מנת לאפשר עשייה המותאמת למאה ה-21 בגן הילדים, בנינו, באגף לחינוך קדם-יסודי של משרד החינוך, את מודל הגן העתידי. המודל מציג עוגנים המספקים מענים פדגוגיים הנגזרים מהמרכיבים הבאים:

1 (Kantor, Miller & Fernie, 1992), מושג המתייחס לשינוי בתפיסת האוריינות. ההתפתחות הטכנולוגית גרמה למורכבות ולמגוון גדול של סביבות אורייניות. מכאן ההתייחסות מיומנות של "אוריינויות מרובות" שמכוונת לקשת רחבה של יכולות החל מקריאת עיתון (המייצג את האוריינות המסורתית) ועד השתתפות בשיח וירטואלי, צפייה בסרטוני יוטיוב ועוד.

שונים (בגן ומחוצה לו), בתחומים שונים ובהרכבים שונים. מגוון הפעילויות ואיכותן הוא רובד משמעותי בחוויית הלמידה בגן.

עבודת צוות - ההרכב הייחודי של צוות הגן מחייב עבודת צוות איכותית, המתאפיינת בקיום שגרות ובשיתוף פעולה בין כל הצוות החינוכי, המתייחס למכלול העשייה החינוכית בגן: ארגון הגן, הנהלים, שגרת הפעילות, תוכנית העבודה, סדר היום ועיצוב הסביבה החינוכית.

היכרות מעמיקה והתאמה דיפרנציאלית לצרכים כבסיס לתכנון העשייה החינוכית ולבניית תוכנית עבודה מותאמת, תוך התייחסות לתהליכים התפתחותיים ומתן מענה לילדים עם צרכים ייחודיים.

קשר מיטבי עם משפחות ילדי הגן - יש חשיבות רבה לקשר מיטבי עם המשפחות. קשר כזה יוצר שותפות חיובית ומקדמת בין גן הילדים למשפחה ומציב במרכז את טובת הילד והתפתחותו.

מגמות עכשוויות ועתידיות

עיצוב מודל הגן העתידי התבצע בהקשר של למידת המגמות הצפויות לחולל תמורות במציאות העתידית בטווח זמן של עד עשר שנים. טווח זה מאפשר איתור מגמות כבר בראשיתן וביצוע הדרגתי של פעולות כבר בהווה כדי להיערך ולתת להן מענה. סריקת המגמות נעשתה על ידי אגף המחקר והפיתוח במשרד החינוך, תוך התייחסות לכל תחומי החברה, הטכנולוגיה, הכלכלה, הסביבה והפוליטיקה (משרד החינוך, 2018). מגמות אלה משפיעות על עולם החינוך ומניעות מגמות חינוכיות, המיועדות לספק מענה חינוכי עדכני, המתאים למציאות המשתנה. הבנת מגמות עתידיות בתחום החינוך תסייע בגיבוש מענה וכיווני פעולה יעילים, שיקדמו את החינוך ואת החברה בישראל בהתאמה לצורכי המאה ה-21.

מהות גן הילדים (עבר, הווה, עתיד) - מהי מהות הגן, 'רוח הגן', המלווה את גן הילדים מיום היווסדו, ולא תשתנה בגן העתידי? (משרד החינוך, 2010);

מגמות עכשוויות ועתידיות - מהם המגמות והאתגרים העולמיים היוצרים שינויים בסביבות שבהן חיים הילדים ומשפיעים על החינוך? (משרד החינוך, 2018);

מאפייני דור האלפא - מהם המאפיינים המרכזיים של דור האלפא? האם מאפיינים אלה דורשים מענה פדגוגי אחר בגן? (Fell, 2018).

מהות גן הילדים

מהות גן הילדים מייצגת קווים מנחים לגן במיטבו בראייה על-זמנית (משרד החינוך, 2010). ראייה על-זמנית של החינוך מחויבת לעבר, אך בוחנת ללא הרף את הרלוונטיות של המעשה החינוכי למציאות על כל היבטיה, על מנת לעצב עתיד רצוי, עתיד בר-קיימא. להלן קווים מנחים הנכונים לעבר-הווה-עתיד:

קידום אקלים גן מיטבי - אקלים גן מיטבי מכונן סביבה חברתית-לימודית בטוחה, תומכת, שוויונית ואסתטית, המקדמת את התפתחותם של כל ילד וילדה באמצעות **אינטראקציות איכותיות** בין הילדים ובין עצמם ובין הילדים למבוגרים.

זימון חוויית משחק על כל צורותיו - בגן הילדים, הפעילות המשחקית על כל סוגיה היא המהות המרכזית ועל כן תופסת מקום נכבד במהלך כל היום.

טיפוח רגשי-חברתי - כבסיס לכל למידה שמתרחשת בגן.

בניית סביבה חינוכית מותאמת - תכנון סביבה חינוכית גמישה ודינמית, המאפשרת ניידות בין המרחבים (בתוך הגן ובחצר), תיישם את עקרון הבחירה החופשית ותעודד את הילדים להיות מעורבים בהבניית הסביבה שלהם.

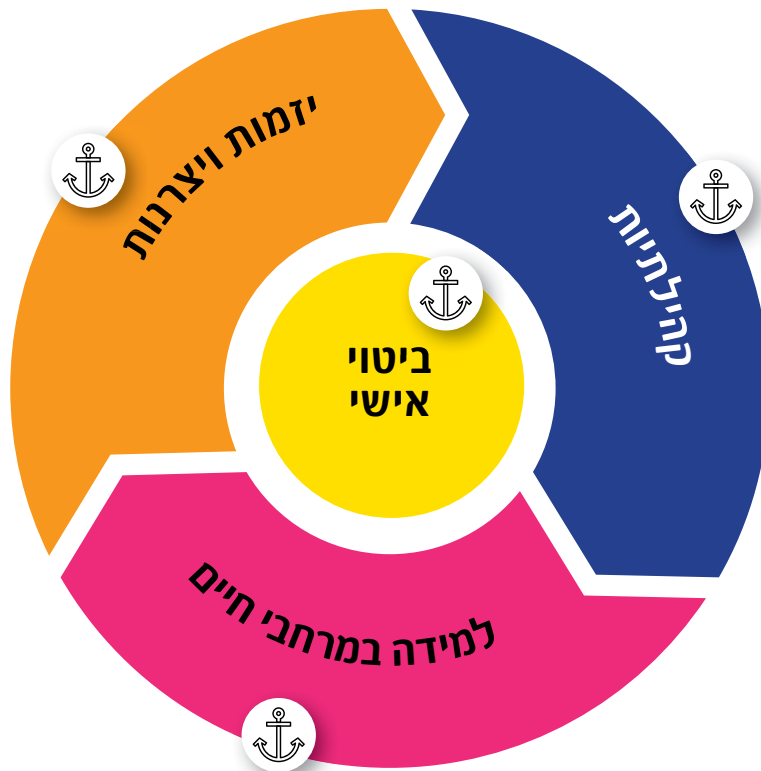
התרחשות של מגוון פעילויות בו-זמנית - בגן הילדים מתרחשות פעילויות מגוונות בו-זמנית במרחבים

מודל הגן העתידי

המודל מציג ארבעה עוגנים המספקים מענה פדגוגי ומאפשרים לצוותים החינוכיים ליצור את הייחודיות של הגן שלהם ולפתח ידע, מיומנויות וערכים המותאמים לצורכי הילדים בני דור האלפא. העוגנים הפדגוגיים בגן העתידי הם:

ביטוי אישי יזמות ויצרנות קהילתיות למידה במרחבי חיים

מאפייני דור האלפא

חוקר הדורות, העתידן החברתי מרק מק'קרינדל (McCrindle, 2018), מציין כמה מאפיינים לבני דור זה:

יחליפו יותר עבודות ומקצועות מהדורות הקודמים: לפחות 17 מעסיקים שונים ו-5 קריירות שונות; משך הזמן שבו יעסקו בכל מקום עבודה יתקצר; ישנו את הפרדיגמה של עבודה בשעות קבועות;

יפזרו הפסקות עבודה לאורך הקריירה: תוחלת החיים תמשיך לגדול ומשך גיל הזקנה והפנסיה יהיה ארוך יותר. על כן לא יצאו לפנסיה, אלא יפזרו הפסקות עבודה ארוכות במהלך הקריירה;

הדור הטכנולוגי ביותר, שאינו מכיר עולם בלי רשתות חברתיות: הטכנולוגיה שבה אנו משתמשים תיראה להם מובנת מאליה. הם אינם מכירים עולם בלי רשתות חברתיות וגדלים עם טלפונים חכמים ומחשבי לוח (טאבלט) מגיל ינקות;

יותר עצמאיים, משכילים ומוכנים להתמודד עם אתגרים גדולים: הדור המשכיל ביותר עקב נגישות למידע ולידע כבר מגיל צעיר; לומדים עצמאיים, הנמנעים מהשכלה פורמלית גבוהה ורוכשים ידע ברשת. יהיה עליהם להתמודד עם אתגרים עולמיים גדולים, דוגמת ההתחממות הגלובלית;

הדור היזמי ביותר עד כה: כל דור יהיה יזמי יותר מקודמו עקב הנגישות למידע, לאנשים ולמשאבים. רבים מדור האלפא יקימו מיזמים עסקיים עוד בהיותם ילדים ויהיו יזמים מצליחים, מכיוון שייטלו סיכונים רבים יותר בגיל צעיר ויהיה להם די זמן לבנות מערכות יחסים ומוניטין.

הילדים משמעותה שלילדי הגן מגוון הזדמנויות להביע דעות, לבצע בחירות, לתת ביטוי להעדפות, להשתמש בכוח ההשפעה שלהם, להחליט החלטות, לכבד את ההחלטות המשותפות ולקחת אחריות על התוצאות. עוגן זה הוא מרכזי מאוד במודל הגן העתידי ומהווה בסיס לעוגנים האחרים.

מעורבות הילדים בהחלטות איננה מעורבות סמלית; היא מעורבות ממשית ויומיומית, המגשימה ובונה את תהליך הלמידה. הילדים יכולים לקבל החלטות לגבי כללי ההתנהגות בקבוצה, לתכנן תוכנית יומית אישית וקבוצתית, לבחור היכן לשחק ועם מי, לבנות מרחבי משחק ופעילות שיתאימו לרעיונות שהם מעלים, לבחור תכנים ללמידה ולהציע יוזמות אישיות ופרויקטים קבוצתיים. תפיסה זו מבוססת על מסמכים ותפיסות חינוכיות בעולם:

המודל מבטא את העשייה ההוליסטית המאפיינת את הלמידה בגן הילדים. העוגן 'ביטוי אישי' נמצא במרכז והוא המהות המרכזית הנמצאת בכל העוגנים ומהווה בסיס לכלל העשייה בגן העתידי. העוגנים השונים קשורים זה לזה באופן כזה שכל עוגן שייבחר יתרום לפיתוחם של שאר העוגנים. בנוסף, העוגנים מתייחסים לכלל השדרה החינוכית.

ביטוי אישי

התייחסות לילדי הגן כשותפים פעילים ומעורבים בלמידה, תוך טיפוח מרחב בטוח, המאפשר לבטא רצונות ולקדם מסוגלות.

עוגן זה מבוסס על האמונה ביכולתם של הילדים להיות שותפים פעילים בתהליך הלמידה שלהם. השתתפות פעילה בגן

אמנת זכויות הילד

אמנת זכויות הילד היא אמנה בינלאומית, השואפת לקבוע את זכויותיהם הפוליטיות, האזרחיות, הכלכליות והתרבותיות של ילדים ובני נוער.

באמנה יש אמירה מרכזית בהקשר להשתתפות פעילה ודמוקרטית של ילדים בחברה. פרסום אמנת האו"ם לזכויות הילד (1989) ואישורה בישראל בשנת 1991 הם נקודות ציון לשינוי התפיסה לגבי ילדים. פרסום האמנה והדרישה ליישומה כוללים אמירה מרכזית, שדורשת מהמדינות החברות באו"ם להבטיח לילדים את הזכות להביע בחופשיות את דעותיהם בכל העניינים הנוגעים להם, וכן שדעותיהם תילקחנה בחשבון בהכרעות שנוגעות להם. עוד נכתב באמנה, כי לילדים הזכות להיות מעורבים בהחלטות שישפיעו על חייהם:

סעיף 12 - המדינות החברות יבטיחו לילד המסוגל לחוות דעה משלו את הזכות להביע דעה כזו בחופשיות בכל עניין הנוגע לו, תוך מתן משקל ראוי לדעותיו, בהתאם לגילו ולמידת בגרותו.

סעיף 13 - לילד תהא הזכות לחופש ביטוי; זכות זו תכלול את החופש לבקש, לקבל ולמסור מידע ורעיונות מכל סוג שהוא, ללא התחשבות בגבולות, בעל פה, בכתב או בדפוס, בצורת אמנות או באמצעי אחר, לפי בחירת הילד.

תפיסת 'הילד כאזרח'

תפיסת 'הילד כאזרח' פותחה על ידי לוריס מלגוצ'י (1920-1994) ברג'ו אמיליה שבאיטליה, ובמרכז האמונה כי הילד הוא בר זכויות מרגע הלידה, וכי האחריות למימוש זכות האזרחות מרגע הלידה מוטלת על הקהילה ועל המסגרת החינוכית. מלגוצ'י טען שלילד הזכות לממש את הפוטנציאל שלו, וראה כל ילד כבעל עוצמה ועשיר במשאבים. מלגוצ'י טבע את המושג 'מאה שפות לילד' במובן שכל ילד מגיע לעולם עם יכולות וכישורים, שיבואו

לידי ביטוי בתהליכי הלמידה שאלהם ייחשף. השפות מייצגות דרכים שונות שבאמצעותן ילדים יוצרים תקשורת עם ילדים אחרים ועם מבוגרים משמעותיים, ודרכן הילדים מייצגים מחשבות ומביעים אותן באמצעות דרכי ביטוי ומערכות סמלים שונות (Edwards, Gandini & Forman, 1998).

תפיסת 'הילדים כמשתתפים'

התפיסה 'הילדים כמשתתפים' (children as participants, Unicef, 1992) שמה במרכז את מעורבות הילדים בעשייה החינוכית בגן, מתוך מחשבה על הדרך שבה הם יתפתחו להיות אזרחים מעורבים ומשפיעים בחברה דמוקרטית. רעיון זה הוא חלק מיישום של ערכים דמוקרטיים שוויוניים בחברה, ומדגיש כי כל ילד זכאי לבטא את עצמו, לקיים דיאלוג עם אחרים בחברה ולהשפיע על אורחות חייו.

המעורבות בגישה זאת היא ממשית ויומיומית, בונה את התהליך החינוכי בכלל ומקדמת תהליכי חשיבה: בניית הסביבה החינוכית, העלאת שאלות ותכנים, ארגון מפגשים ואירועים ועוד. התפיסה 'הילדים כמשתתפים' כוללת:

- נקיטת עמדה והשפעה על החברה ועל סביבת החיים;
- אחריות אזרחית ואכפתיות;
- חשיבה ביקורתית (ללא שיפוטיות);
- הקניית תחושת היכולת והאמונה ביכולת להיות אזרחים משפיעים;

למידה 'פעלנית'

פעלנות (agency, OECD, 2018) מוגדרת כיכולת והכישורים של אדם לפעול באופן עצמאי, לגלות יוזמה ויצירתיות ולקבל החלטות על סמך רצונו (רוזנטל, 2019). למידה פעלנית יוזמת היא למידה המייצרת מעורבות בלמידה ובחשיבה, מייצרת למידה 'השתתפותית' - למידה מתוך פעילות שהילדים עצמם יוזמים -

ומקדמת ביטוי עצמי של הילדים.

העוגן 'ביטוי אישי' שם את הילדים בעמדה המאפשרת להם ליזום ולהוביל שינויים, ולא רק להגיב אליהם. ההנחה היא כי לילדים הזכות והיכולת להכריע הכרעות חשובות הנוגעות ללמידה שלהם. זוהי עמדה אשר מובילה את הילדים לחשיבה ביקורתית על תופעות בטבע, על חייהם ועל סביבת הגן שלהם, ומובילה אותם לשאול שאלות עקרוניות ולחפש להן מענה. תפיסה כזו מעודדת את הילדים להיות פעילים וסקרנים. הסקרנות הטבעית בילדים מלידה מולידה את ההתנהגות החקרנית, שהיא התנהגות המחזקת את עצמה. התנהגות חקרנית היא פעילות שבה הילד חוקר את סביבתו הפיזית והאנושית מכוח יצר הפעילות הטבעית שקיים בו. ככל שההתנהגות הזאת גורמת לו סיפוק רב יותר, כך גוברת נכונותו להתנסות בניסיונות נוספים (לם, 2010). ביטוי נוסף לגישה 'הילדים כמשתתפים' אפשר ללמוד גם ממשו דב כספי (1972, 1985, 1996), אשר הציג תפיסה רחבה של חינוך בגישה 'התבוננות' (מלשון בינה, הבנה, התבוננות, בנייה) - 'התחנכות יוצרת': פעילות של משחק או של עבודה הנעוצה ב**רעיונות**; חינוך המכוון לעודד ולקדם את הלמידה ואת ההתפתחות על ידי פעילות מקורית או פעילות של הבעה עצמית. הנחתו של כספי היא כי ניתן לעודד ילדים להתפתח בכל זמן וכל הזמן, להיות מסוגלים לפעול על בסיס ידע וטכניקות ולתכלל את חייהם בצורה יוצרת בעזרת הפוטנציאל הטמון בהם. גישה כזו שמה דגש על ההבעה העצמית של הילדים על ידי העלאת רעיונות וביצועם. אחד הרעיונות המרכזיים בגישתו של כספי הוא 'קליטות הבעתית' - עשיית שימושים שונים לצרכים שונים מקליטת החדש מבחוץ או מרעיון חדש. הקליטה מעשירה את ההבעה וההבעה מעשירה את הקליטה.

קהילתיות

התייחסות למארג היחסים

בקהילה תאפשר יצירת תודעה, זהות ושייכות תרבותית ותקדם ערכים של אחריות ומעורבות חברתית.

עוגן זה מתייחס למונח **קהילה** ומגדיר אותה כקבוצה בעלת זהות גיאוגרפית משותפת. גן ילדים הוא קהילה הפועלת במרחב חברתי-תרבותי נתון. על מנת ליצור **קהילתיות** בקהילת הגן יש לייצר מארג יחסים ושיתופי פעולה באופן שבו ייווצרו קשרים לאורך זמן. שיתוף הפעולה יכול להתקיים ברמות שונות של קשר מבחינת זמן, השקעה, מחויבות, מעורבות והשפעה הדדית.

למידה המקדמת את עוגן הקהילתיות מדגישה את מקומם החשוב של הילדים כמקור עוצמתי בבניית התרבות של עצמם ושל הקהילה שבה הם חיים, וכוללת ערכים של כבוד לזולת, הקשבה, פתיחות, גמישות ורגישות לאחר. למידה מסוג זה מכוונת את הדיון והעשייה ליצירת שינוי חברתי רחב. זוהי דרך לעודד אחריות אזרחית ואכפתיות. מעורבות הילדים בקהילה מחזקת את החשיבה הביקורתית של הילדים ואת אמונתם בכך שיש להם קול גם בחברה הרחבה, ומעודדת את תחושת היכולת והאמונה ביכולתם להיות אזרחים משפיעים.

לאור זאת, נגדיר **גן כקהילה** כאשר גן הילדים מתקיים כקהילת משמעות, שבה כל ילד וילדה חשים בביטחון שהם חלק משמעותי בחברת הילדים על ידי:

קיום שגרות המאפשרות לצוות הגן לראות ולהכיר לעומק את כל הילדים, ומאפשרות לילדים לחוש משמעותיים ומסוגלים לבטא את עצמם.

קיום טקסים המאפשרים לילדים לחוש 'גאוות יחידה', לחוש שהם חלק מקבוצה משמעותית ומאוחדת.

נגדיר **גן כקהילה** כאשר השתלבות הגן בקהילה מתקיימת תוך קיום יחסי גומלין ושיתופי פעולה עם גורמים רלוונטיים לילדים בתחומים שלהלן:

- יזמות חברתית של טיפוח ערכי נתינה, חמלה ואחריות חברתית.
- קידום יזמות להכרת נכסי מורשת בקהילה.
- טיפוח קשרים עם אנשים בקהילה.

יזמות ויצרנות

התייחסות לילדי הגן כיוזמים וכיצרנים של תכנים ומוצרים באופן המטפח יצירתיות חדשנות ומקדם תרבות של 'עשה זאת בעצמך' - מעבר מצרכן ליצרן.

עוגן זה מדגיש את מרכזיות טיפוח התרבות היזמית של הצוות והילדים. בגן מתקיים מרחב ליצירה עצמית, והילדים חופשיים להעלות רעיונות, לפתור בעיות ולהוציא לפועל את הפרויקטים שהציעו. גן הילדים יהיה מרחב המעודד יצרנות ברוח 'עשה זאת בעצמך' או **סדנת מייקרים**. מוצע שילוב של **טכנולוגיה מתקדמת** בשירות הפדגוגיה.

דרך למידה זו היא יזמית בבסיסה, ובה הילדים ממציאים את הבלתי צפוי, משפיעים על המרחב החינוכי, יוזמים משחקים, מובילים תהליכים בתוך חברת הילדים, משנים את הסביבה הפיזית של הגן ומשפיעים על תרבותו. פרקטיקה זו מאפשרת ומעודדת את הילדים ליזום, לחקור וליישם את רעיונותיהם ותשוקותיהם.

בגן תטופח **תרבות יזמית**, שבה יש לצוות החינוכי וילדים מרחב בטוח להעלות בו רעיונות, ליזום יזמות וליישמן.

למידה במרחבי החיים

התייחסות לכל המרחבים בסביבת הגן כאל מרחבים טבעיים, 'הלומים תרבותיים' - מרחבים חינוכיים המאפשרים **למידה אותנטית**, המתרחשת בכל זמן ובכל מקום.

ילדים חיים, גדלים ומתפתחים במרחבי חיים שונים: בבית, בגן הילדים, בחוג

אחר הצהריים, במגרש המשחקים ועוד. למידה במרחבי החיים היא עוגן חינוכי, המכיר בכך כי למידה מתרחשת בכל זמן ובכל מקום, בהקשרים מרובים בחיי הילדים והילדות ובמגוון של סביבות ומצבים, ואינה מוגבלת רק למערכת החינוך הפורמלית. למעשה, למידה במרחבי חיים מאפשרת מיזוג בין הלמידה הפורמלית, הנובעת לרוב מתוכניות הלימודים המחייבות, ובין הלמידה הבלתי פורמלית, הנובעת מתחומי העניין של הילדים והצוות, באופן כזה שנוצרת השפעה הדדית בין שני סוגי הלמידה במגוון רחב של דרכים.

עוגן זה מדגיש את הסביבה הקרובה כמקום רב משמעות ללמידה של ילדים צעירים, ומזמין את הצוותים החינוכיים להתייחס למרחבים אלה כאל מרחבים חינוכיים המאפשרים: למידה רב-תחומית ורב-חושית, למידה המאפשרת עיסוק בשאלות אמיתיות ופתרון בעיות העוסקות בחיים עצמם, למידה המדגישה את ההקשר האוטנטי ולמידה המקדמת 'חינוך מקומי' ויוצרת זיקה לסביבה.

בספרו **חינוך טוב** מתאר פרופ' נמרוד אלוני מהו 'חינוך טוב' לטעמו: "המגע האישי האנושי, שפע תשתיות הדעת ותחומי העניין, מגוון נקודות המבט וההקשרים התרבותיים, המודעות לסולמות ערכים חלופיים, התובנות הפילוסופיות, ההיכרות עם יהלומים תרבותיים, החיבור לקסמי הטבע שבחוץ ולנימי הנפש שבפנים - אלה, אם יתווכו כראוי במעשה החינוך, עשויים לאפשר לאדם, כמעט בכל מקום ובכל זמן, למצוא טעם, משמעות ועניין בעצמו ובסביבותיו" (אלוני, 2013). למידה במרחבי חיים מדגישה את חשיבות השהייה והלמידה בנכסים התרבותיים הייחודיים בכל יישוב, וכן את חשיבות הקשר בין הסביבה הפיזית והאנושית הרחבה ובין סביבת הגן. ה'הלומים התרבותיים' יכולים להיות מוסדות תרבותיים, כגון מוזיאון, היכל תרבות, גלריה לאמנות, יצירות אמנות, פסלי רחוב או ארכיטקטורה ייחודית. הם יכולים גם להיות אנשים

שמהווים מודל, דוגמה והשראה, על רעיונותיהם ויצירותיהם, לחברה כולה. הם יכולים גם להיות אתרים שיש בהם 'קסמי טבע', כמו פארק עירוני, אתר שבו אפשר להתבונן בשלכת בתקופה הקצרה של הסתיו, גינה ציבורית מטופחת או מראה של זריחה בהרי המדבר, העשויים לעורר תחושות, רגשות ומחשבות על יופי ואסתטיקה, על טעם, משמעות ועניין. חשוב לאתר נכסים ואתרים כאלה ביישוב, בסביבת הגן, לחשוף אותם בפני הילדים בגן, לבנות קשר וחיבור וליצור הקשר חברתי-תרבותי-חינוכי (ברוקס, 2015).

מרחב הגן העתידי

בחלק זה של המאמר נציג סביבות שבהן באים לידי ביטוי עוגני הגן העתידי. סביבות אלה יכולות להתקיים בתוך הגן או בחצר, תוך דיאלוג בין ילדי הגן לצוות החינוכי.

בסביבות אלה נאפשר לילדות וילדים לזהות בכוחות עצמם את תחומי העניין, החזקות והערכים המניעים אותם, וניתן להם את האפשרות להיות מעורבים ופעילים בבניית מרחבי הפעילות המתאימים להם. כמו כן, נאפשר לילדים לבחור באיזו סביבה הם רוצים לפעול כדי להעמיק את הידע, המיומנויות והערכים שלהם, במטרה לחזק את היחודיות של כל אחת ואחד.

סדנה להכנת משחקים

בגני הילדים מוצע שפע של משחקים הטומנים בחובם הזדמנויות לפיתוח

ידע בתחומים מגוונים. אפשר להקים סדנת משחקים שבה אמצעי יצירה שונים, שיאפשרו לילדים לתכנן ולהכין משחקים בעצמם, על בסיס היכרותם וניסיונם עם מגוון משחקים ותבניות משחק מוכרות. בסדנת המשחקים נציע מצעים שונים בגדלים ובצורות שונות, חומרים פתוחים כמו פקקים, מכסים, מקלות עץ ועוד. פעולת הכנת המשחק מבטאת את עולמו האישי של הילד, את תחומי העניין שלו, את הדמויות שהוא אוהב. ילדים אשר מתנסים בהכנת משחק משכללים מיומנויות תכנון מול ביצוע, מיומנויות מנייה, הבנת היחסים במרחב ועוד. במשחקים שהילדים ייצרו כדאי לאפשר לכל ילדי הגן להשתמש באופן חופשי, מה שיעמיק את החוויה של הילדים היוצרים. כאשר ילד מזמין את חבריו לשחק במשחק שהוא יצר, מתגברת המוטיבציה שלו ומתחזקת תחושת המסוגלות. כאשר ילדי הגן מזמינים את חברי הגן השכן לשחק במשחקים שהכינו, מזמינים את הורי הגן למשחקיה שלהם או משאילים משחקים לקהילת הגן והיישוב, הם מחזקים בכך את העשייה בעוגן הקהילתיות.

בגן ברכה לפיד, של הגגנת תמר קוטליצקי ביישוב קדימה, הביא אימרי, בן 4.6 שנים, קלפים שהוא אוסף, שעליהם תמונות של שחקני כדורגל. אימרי פיזר את הקלפים על השולחן והתבונן בהם יחד עם חבריו. אימרי אוהב להכין משחקים בסדנת המשחקים, והגגנת תמר הציעה לו להכין משחק תוך שימוש בקלפים. אימרי הציע ליצור כמה משחקים שהוא מכיר. תמר הגגנת שאלה: "כמה משתתפים יוכלו לשחק במשחק שלך?". אימרי ענה באופן ספונטני: "עשרה ילדים", אך מיד עצר ואמר: "רגע, קודם אני צריך לבדוק כמה קלפים יש לי". אימרי מנה את הכרטיסים ואז עצר ואמר: "יש לי רעיון! אני אסדר אותם בשורה, וככה יהיה לי קל לספור אותם". אימרי סידר את הקלפים בשורה והחל למנות אותם. הוא מנה 11 כרטיסים ואמר "אני לא אוכל להכין משחק זיכרון כי אין כאן זוגות".

שאלה הגגנת: "מה אתה מציע לעשות?", ואימרי השיב: "אני אקח שני ילדים ואני אהיה השואל. נשים את הקלפים שיוכלו לראות (קלפים גלויים), ומי שידע מי השחקן בתמונה יקבל את הכרטיס, ואז נעשה מלחמה. נשווה בין שתי הערמות ולמי שיש יותר, הוא יהיה המנצח". אימרי הביא נייר, קיפל אותו לשניים כדי להכין מעטפה לקלפים, ביקש מהגגנת לכתוב לו את כללי המשחק ונתן שם למשחק: 'משחק החיילים'. לאחר שהתחיל לשחק עם חבריו אמר אימרי: "אני רוצה לכתוב מספרים על הקלפים כדי שזה יהיה מלחמה", והדביק מאחורי כל קלף מדבקה עם ספרה.

אימרי עם המשחק שלו

מרכז בנייה בגן

בנייה יכולה להתאפשר בגופים גדולים וחלולים, שאותם מרגישים הילדים בגופם כאשר הם נושאים אותם, בגופי בנייה קטנים ומוצקים, על משטחים שונים, כמו רצפה או שולחן, או בחומרים שונים: קרטון, גלילי קרטון, בדים, מסגרות עץ שונות, חומרי טבע כמו אצטרובלים ועוד. הוספת חומרים למרכז הבנייה, כגון צינורות, בדים, אטבים ודמויות משחק, תעודד בנייה לגובה ומשחק סוציו-דרמטי.

מרחב הבנייה מאפשר לילדים להביא

חשוב מתהליך הבנייה. הילדים נעזרים בחבריהם להעלאת רעיונות ולפתרון הבעיות לאורך כל התהליך.

ערכת חומרי חיבור באשכול גנים ילדי טבע בכפר מנדה

מטבח הגן

מטבח ברוח הגן העתידי הוא מטבח המזמן לילדים את הבחירה מה נכין היום בגן. הילדים מתנסים לאורך השנה בבישול, באפייה ובעריכת השולחנות לארוחת הבוקר. במטבח הילדים חווים, טועמים, מתנסים ולומדים.

ניתן להציע לילדים להביא ספרי מתכונים מהבית ולחפש ברשת מתכונים שונים לפי צורך. ניתן גם להציג בפני הילדים מתכונים שונים, שמציעים שפים שונים לאותה מנה, ולעמוד על ההבדלים ביניהם. כאשר אנו מזמנים לילדים מגוון מתכונים, הם לומדים להכיר בהדרגה את הסוגה של מתכון. איך כותבים מתכון, מה המבנה של מתכון (מצרכים, כלים, אופן הכנה), איך ניתן לייצר את הנתונים במתכון בדרכים שונות ועוד.

חשוב כי כלי המטבח יהיו מגוונים, כך שיאפשרו להגיש מנות שונות בכלים מיוחדים ולהשתמש בכלי מדידה בגדלים שונים למדידת כמויות שונות. נעודד שיח סביב השאלות: איך מודדים כמויות מתאימות? באילו כלים מודדים? מהן יחידות המדידה? הילדים יכירו גם את השימוש בשעון כאשר יש צורך לדייק בזמן הבישול או האפייה.

העבודה במטבח מאפשרת לילדים ללמוד תוך כדי התנסות ונותנת מענה לעוגן הפדגוגי 'למידה במרחבי חיים'.

סדנת חומרים - יצירות ויוזמה

סדנת חומרים לשימוש חוזר מעודדת פעילויות של תכנון, בנייה ויצירה, והיא למעשה 'מחסן חומרים' בשימוש חוזר. הסדנה נגישה וקבועה בגן מדי יום. היא מזמנת יצירתיות והתמודדות עם תהליכי תכנון ובנייה, תורמת לפיתוח חשיבה טכנולוגית ומאפשרת בחירה, ביטוי אישי ושיתופי פעולה בין ילדים. במגע ישיר עם מגוון חומרים, הילדים לומדים על תכונותיהם.

באשכול ילדי טבע בכפר מנדה, בניהולה של אמינה סעדיה, חקרו הילדים חומרים ואת תכונותיהם, תוך כדי התנסויות שונות, ויצרו ספר חומרים שכלל הגדרה של התכונות שעניינו אותם (כגון ציפה, משקל ומרקם), סמלילים שיצרו, ציורים המתארים כיצד נראה החומר בעין חשופה ומבעד לעדשת המיקרוסקופ הדיגיטלי, בהגדלה שבין 20 ל-350, וציורי חפצים בגן העשויים מחומרים דומים.

ברוח היצירות והביטוי האישי, הילדים בוחרים, יוזמים, מתכננים ובונים תוצרים פרי דמיונם. ברוח הקיימות, הסדנה מעודדת צמצום צרכנות, עשייה עצמית ושימוש בחומרים טבעיים. בכל תהליך של תכנון ובנייה הילדים עלולים להיתקל בקשיים, אך הקשיים הם חלק

תכנים מהעולם שלהם ונושאים שבהם הם עסוקים, ובעצם משמש מרחב לביטוי אישי. הילדים פעילים תוך יצירת אינטראקציה חברתית: הם עובדים בשיתוף פעולה, מתכננים יחד ופותרים בעיות. כל ההתנסויות האלה מפתחות אצל הילדים את התחושה המרחבית, יחסים בין אובייקטים במרחב, מושגים גיאומטריים ומעל לכול את היצירתיות. הילדים יוזמים ומתכננים מבנים שונים ובונים אותם. בעת הבנייה הם משלבים ידע מתחומים שונים ומשתמשים בידע קודם, במיומנויות מוטוריות ובידע העולם שלהם לגבי מבנים ולגבי הדרך לייצבם.

בגן ניצנים בירושלים הוסיפה הגננת תמר וורצמן למרחב הבנייה, לבקשת הילדים, סלסילת בדים בצבעים שונים, פלטות עץ ודמויות של אנשים, בנוסף לבעלי החיים והמכונות שכבר היו במרחב. כלומר, רוח הגן העתידי יושמה בכך שהגננת תמר שיתפה את הילדים בשדרוג מרכז הבנייה. תמר מקיימת באופן שוטף שיח עם הילדים על מה היו רוצים להכניס למרכז, מאפשרת להם להכניס חומרים ואביזרים וליצור בעצמם חפצים שחסרים להם. ברוח היצירות יצרו הילדים ארונית לאחסון החומרים החדשים, מדדו את גובהה, ייצבו אותה בעזרת פלס ומיקמו אותה בהתאם למרחב שעמד לרשותם במרכז הבנייה.

מרכז הבנייה בגן ניצנים בירושלים

מרכז החקר בגן

מרכז החקר, הנגיש לילדים בכל עת, יאפשר פעילות עצמאית ויוזמות של הילדים. הילדים יהיו מוזמנים לבחור את כלי החקר המתאימים להם בהתאם לנושא שמעניין אותם. כמו כן, אפשר לייחד עגלה ניידת לכלי החקר הדרושים להם. מומלץ לפרוש במרכז גם שטיח וכריות לעידוד השיח בין הילדים. מרכז החקר יכול:

- ספרות עיונית - אלבומי תמונות, מגדירים, ספרי עיון, מפות, לוחות גרפיים ודיאגרמות;
- כלי חקר - מגדלות (ידינית ושולחנית); כלי מדידה של אורך, נפח ומשקל; פנסים; מסכת (סטטוסקופ); משקפת; מלקטות (פינצטה); שעון חול; גלובוס;
- תיקי חוקר - הילדים יכניסו לתיק את כלי החקר שיידרשו להם לחקירת הסביבה שבחרו לחקור;
- מצלמות ואמצעי הקרנה (מסך מחשב, מקרן, מחשב לוח);
- לוח/קלסרים המציגים תוצרים של ילדים - צילומים, איורים מדעיים, תיעוד של תצפיות ושיחות בין ילדים.

מרכז חקר בגן קשת בירושלים

ודקים - הייתה זו הזדמנות לחדד הפכים. לאחר מכן שאלה דלית: "מה יש בתוך התרמילים?", והילדים ענו: "זרעים". דלית ביקשה מהילדים להעריך כמה זרעים יש בכל תרמיל, והבהירה את המילה להעריך. היה מרתק לראות את ההבדלים בהשערות בין הילדים הבוגרים בגן, שהשתמשו בהגדרות מדויקות לייצוג כמויות, ובין הילדים הצעירים, שהשתמשו במילים כגון הרבה ומלא.

דלית שוחחה עם הילדים על חשיבות התרמיל עבור הזרעים ולאחר מכן לקח כל ילד תרמיל, שיער כמה אפונים יש בתוכו ואז פתח אותו ומנה את האפונים. לפני שסיימו את הפעילות טעמו הילדים את האפונים כפי שהם. הם גילו שטעמם אינו דומה לאפונים הרכים שהם רגילים לאכול בחדר האוכל. בהחלטה משותפת הכניסו הילדים את האפונים שנותרו לסיר, בישלו אותם במי מלח והגישו אותם בארוחת הצהריים. בהמשך לפעילות זו יכלו הילדים להביא מתכונים שונים להכנת מאכלים מאפונים, כמו מרק אפונים או מחית אפונים. חשוב שהגננת תאפשר לילדים להתנסות בעצמם בתהליך ההכנה וליצור מתכונים שונים משלהם, שבהם האפונים הם המרכיב העיקרי.

חוקרים אפונים בגן רימון בסאסא

הילדים לומדים ומתנסים בתהליכים שונים, כמו אפייה, בישול ועריכת שולחן לחג וכך לומדים כישורי חיים, מתמודדים עם פתרון בעיות ומשכללים את המיומנויות המתמטיות תוך פעלתנות. בנוסף, הילדים מתמודדים עם הצורך לבחור: איזה מזון אני אוהב? מה בריא לי מתוך מגוון מזונות? מה נכון היום? לאחר קבלת ההחלטה מה נכון מגיע שלב איסוף המידע לגבי איך נכון והתמודדות עם שאלות נוספות: האם החומרים המוזכרים במתכון זמינים בעונה הנוכחית? איך נגיש את המזון? ועוד.

במהלך הכנת המזון הילדים עובדים בשיתוף פעולה, תוך חלוקת תפקידים, לומדים להקשיב לצורכי האחר וחולקים בידע שלהם, וכל זאת כדי להביא להצלחת המנה שהם מכינים.

העבודה במטבח מאפשרת גם יצירתיות. הילדים יכולים להמציא מתכונים משלהם או לשלב סוגי מזון וכך ליצור מנות חדשות. כאשר מאפשרים לילדים להגיש את האוכל בדרך משלהם, לפי נושא או רעיון מקורי משלהם, אנו מאפשרים להם לבטא את עצמם ואת רעיונותיהם.

שיתוף קהילת הגן יכול לבוא לידי ביטוי באמצעות שיתוף המתכונים שהילדים המציאו והפצתם להורי הגן או לגורמים שונים ביישוב.

בערוגת הגינה בגן רימון בקיבוץ סאסא, של הגננת דלית בן שלוש, צמחו מעט אפונים על שיח קטן. הילדים גילו בהם עניין, ואבא של עומר, מנהל גידולי השדה, הביא כמות מבורכת של תרמילי אפונים אל הגן. תהליך הפעילות עם האפונים היה ארוך ומורכב. ראשית הפרידו הילדים את התרמילים מהענפים, ופעילות זו זימנה שיח חופשי בין הילדים, כשיחד איתם ישבה אחת מבנות הצוות החינוכי, שלקחה חלק בתהליך. בשלב השני השוו הילדים, בעזרת דלית הגננת, בין התרמילים. הילדים גילו כי יש תרמילים גדולים וקטנים, ארוכים וקצרים, עבים

מציגה את העוגן של 'למידה במרחבי חיים'.

משחק בחול ומים בגן זהבה במושב פתחיה

מגוון גינות

גינות הן מרחבים טבעיים נגישים, הכוללים סביבות חיים שונות בחצר הגן, במקומות שבהם ילדים יכולים לשחק, לנוע, לנוח, ליצור וללמוד. לדוגמה, בוסתן שבו שתולים עצי פרי, תבלינים, ירקות ופרחי בר מעודד שהייה מהנה ורגועה בצל העצים בימים חמים, ומזמן שימוש בתנובת הבוסתן ועיבוד התוצרת באופן מקיים בכל עונות השנה. מהתוצרת ניתן להכין ירקות כבושים, לשמר מזון בייבוש, המלחה, החמצה והמתקה, או להכין שמנים ריחניים ומי ורדים. הפעילות, ההתנסות, הגילוי

חול ומים

מרחבים למשחק בחול ובמים הם, למשל, ארגז החול המסורתי בחצר, שולחנות חול ומים בתוך הגן ומחוצה לו, גיגית מים לכביסה, מי סבון להפרחת בועות או שלולית המזדמנת בטיול. מרחבים אלה מאפשרים לילדים מגע ישיר עם חומרים טבעיים, משחק וחקר. הילדים נוגעים בחומרים, מריחים את הריחות, מאזינים לקולות, משתמשים בכלים כדי לאסוף, לערום, לשפוך ולהעביר. הילדים לומדים תוך כדי משחק על כוחם לשנות חומרים ועל תכונות החומרים. תוספת של צינורות בקטרים שונים תעודד משחק של העברת מים וחול, מעקב אחר תנועת החומרים במסלול ובניית מערכת של צינורות להשקיית צמחים.

כשהשמש הפציעה לאחר כמה ימי גשם, ילדי גן זהבה במושב פתחיה יצאו לחצר וגילו שכלי משחק פתוחים עפו בסערה והתמלאו במי גשמים, ושולחן החול התמלא במים והפך להיות בוצי מאוד. הגננת אושרה ענבר ניצלה את ההזדמנות והזמינה את הילדים לשחק במי גשם ובחול רטוב מאוד. הילדים חגגו במשחק עם החול והמים: שפכו מים מכלי לכלי, לשו את החול הרטוב והבוצי, הסיעו מכוניות ויצרו סימנים בחול. המשחק היה מלווה באושר ובשלווה! דוגמה זו

בגן רימון בירושלים הילדים היו שותפים בתכנון מרכז החקר. להלן חלק מהשיחה שהתקיימה ביניהם בעת התכנון:

מיכאל: "נעביר את הארונות של הספרים ליד הטלוויזיה"
ליה: "אבל אפשר להעביר לפינת הטבע את הספרים"
ליאן: "נצייר שם דברים של חקר, אולי של כדור הארץ. נצייר את העולם, כל ילד את שלו, כל אחד את הבית שלו בכדור הארץ"
עילאי: "זכוכיות מגדלת וטלסקופ" [כאן שאלו הילדים את עילאי: "מה זה טלסקופ?"]
עילאי: "מכשיר שבדק את הלב"
אסף: "טלסקופ זה כשמשתכלים עם שתי העיניים ורואים יותר גדול"
עמית: "טלסקופ זה כשרואים כוכבים. אם נהיה בלילה בגן אפשר לפתוח את הדלת, לשים על הרצפה ולראות את הכוכבים"

על פי הצעת הילדים, נערך שינוי בגן. צוות הגן והילדים העבירו את ספריית הגן אל מעבר לקיר והכניסו פנימה את פינת הטבע, שהפכה להיות מרכז החקר בגן. למרכז התווספו כלי חקר נוספים והכל אורגן מחדש. בסופו של דבר, מרכז החקר הכיל גלובוס, זכוכיות מגדלת, ספרים, משקפות, מסכתים, אקווריום, כלי כתיבה, דפים ועוד. הנגישות של המכשירים השונים לילדים והקרבה למרכזים האחרים הניעו את הילדים להשתמש בהם במרחבים השונים בגן. הם לקחו את מכשירי ההגדלה למרכז הבית, למרכז הבנייה ולסדנה והשתמשו בהם במשחקים סוציו-דרמטיים, ביצירה ובתנועה.

אליאורה (מחזיקה את המשקפת):
"תלכי רחוק יותר, שאני אראה אותך"
קרן (הולכת אחורה):
"עכשיו את רואה אותי?"
אליאורה: "כן, עכשיו תתקרבי, עוד.. עוד... עוד... זהו, תעצרי"

רשימת ספרות

- אלוני, נ' (2013). חינוך טוב - לקראת חיים של משמעות, הגינות והגשמה עצמית. הקיבוץ המאוחד.
- ברונפנברג, י' (1979). האקולוגיה של התפתחות האדם. אוניברסיטת הרווארד.
- ברוקס, א' (2015). על השראה, סביבה, גן ילדים ומה שביניהם. גף הפרסומים, משרד החינוך והתרבות. אוחר מתוך <http://meyda.education.gov.il/files/bitachon/Hatzer7.pdf>
- כספי, מ"ד (1972). מבוא: התחנכות יוצרנית. בתוך מ"ד כספי (עורך), מספרות החינוך: לקראת חינוך יוצרני. ירושלים: בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית.
- כספי, מ"ד (1979). החינוך מחר. תל אביב: עם עובד.
- כספי, מ"ד (1985). גישות המעבר להתחנכות יוצרת (מה"י). ירושלים: בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית.
- לם, צ' (2010). הגינות סותרים בהוראה. תל אביב: ספריית הפועלים.
- משרד החינוך והתרבות, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך קדם-יסודי (2010). עשייה חינוכית בגן הילדים, קווים מנחים לצוות החינוכי. ירושלים: משרד החינוך.
- משרד החינוך והתרבות, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך קדם-יסודי (2012). זוהי רק ההתחלה. ירושלים: משרד החינוך.
- משרד החינוך והתרבות, המנהל הפדגוגי, אגף מו"פ (2018). פדגוגיה מוטת עתיד 2 - מגמות, עקרונות, השלכות ויישומים. ירושלים: משרד החינוך.
- פרקינס, ד' (1996). טבעה של היצירתיות וטיפוחה. חינוך החשיבה. ירושלים: מכון ברנקו וייס.
- רוזנטל, ר' (2019). הזירה הלשונית. אוחר מתוך <http://www.ruvikco.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C-%D7%90%D7%AA-%D7%A8%D7%95%D7%91%D7%99%D7%A7/%D7%9E%D7%A9%D7%9E%D7%A2%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%9E%D7%99%D7%9C%D7%99%D7%9D.aspx?page=2&q=11918>
- Department of Education Australia (2017). *Belonging, being & becoming*. Remote Indigenous Professional Development Package for the Early Years Learning Framework for Australia.
- Retrieved from https://www.echr.edu.au/docs/default-source/resources/ripd/remote_indigenous_development_package_for_eylf.pdf
- Edwards, C. P., Gandini, L., & Forman, G. E. (Eds.). (1998). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach - advanced reflections*. Greenwood Publishing Group.
- OECD (2018). *The future of education and skills, education 2030*.
- Retrieved from: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf)
- Kantor, R., Miller, S., & Fernie, D. (1992). Diverse paths to literacy in a preschool classroom: A sociocultural perspective. *Reading Research Quarterly*, 27(3), 184-201.
- Fell, A. (2018). *Generation Alpha: Q&A with Ashley Fell*.
- Retrieved from <https://mccrindle.com.au/insights/blogarchive/generation-alpha-qanda-with-ashley-fell/>
- Unicef (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*.
- Retrieved from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Mark McCrindle, Retrieved from <http://markmccrindle.com/>

והחקר מוסיפים לילדים ידע רב ומהווים הזדמנות להבין את יחסי הגומלין בטבע. במהותה, גינת טבע מעודדת אקלים חינוכי מיטבי ומשמעותי עבור הילדים.

הסביבות שתיארנו במאמר זה מתווספות בצורה אורגנית למרחבי הספרייה, התיאטרון והמשחק הסוציו-דרמטי בגן. לצורך זרימה בין המרחבים יש לבחור חומרים איכותיים, לתת את הדעת על נידותם של המרחבים, על החיבור בין הפנים והחוץ, לדאוג להפחתת העומס, ובעיקר לעקוב אחר תפקוד המרחבים, תוך התייעצות מתמדת עם הילדים לצורך שיפור, רענון וחינוך המרחבים. אפשר להגביר את עוצמת מעורבות הילדים ברוח הגן העתידי באמצעות השארת מרחב פנוי בגן או בחצר, שבו הילדים יוכלו לבטא את עצמם וליצור מרחבים משתנים לפי תחומי העניין שלהם או הצרכים של ילד אחד או קבוצת ילדים.

גינת ירק בגן אלסטר בבנקה אל-גרבייה

בוסתן בגן הפרחים בירושלים

